

FORȚA DE MUNCĂ SALARIATĂ ÎN INDUSTRIA EXTRACTIVĂ DIN TRANSILVANIA ÎN SECOLUL XVIII

Într-un studiu recent¹ am încercat să demonstrăm că cea dintâi premisă pentru apariția capitalului — acumularea unor importante sume de bani în mâinile câtorva persoane particulare — devenise un fapt împlinit în industria extractivă din Transilvania în a doua jumătate a secolului XVIII. Se știe însă că pentru transformarea banilor în capital mai este necesar ca posesorul de bani să găsească pe piața de mărfuri o marfă nouă și anume forța de muncă liberă. Cu alte cuvinte, el trebuie să găsească un alt posesor și anume pe posesorul forței de muncă, care trebuie să fie liber în dublu sens: pe de o parte în sensul că dispune ca o persoană liberă de forța sa de muncă ca de o marfă a sa, pe de altă parte în sensul că nu are de vânzare alte mărfuri, că este slobod și liber de toate acele lucruri care sînt necesare pentru realizarea forței sale de muncă. Aceste două premise necesare producției capitaliste sînt — după cum se știe — rezultatul procesului istoric cunoscut sub numele de „așa-zisa acumulare primitivă”, proces în decursul căruia se creează la un pol proletarul „liber”, iar la celălalt pol posesorul de capital, capitalistul.

În ce privește procesul formării pieții forței de muncă liberă în vastul Imperiu habsburgic, informațiile documentare ni-l prezintă ca fiind destul de avansat în a doua jumătate a secolului XVIII. În acest sens se simțea tot mai mult nevoia de a se lua măsuri pentru întrebuințarea forței de muncă devenită liberă prin depozitarea de mijloacele de producție. Este suficient să amintim aici motivarea oficială în legătură cu necesitatea înființării, în anul 1754, a „fabricii” de lînă din Lincz („*Fabrica Lincensis lanaria*”), menită să servească pentru plasarea așa-zișilor „vagabonzi” și „cerșetori”. Această fabrică — se spune într-un act din 1784 — a fost construită spre folosul comun, al patriei și al regatului, pentru ca regatul să fie eliberat și curățat de oamenii care cerșesc, de vagabonzi, de mîncăcioși și de leneși precum și de alți (oameni) care caută mereu milă și împovărează regatul. Asemenea cerșetori, vagabonzi, leneși, precum și alte persoane care cerșesc să fie îndrumați și trimiși la această fabrică regească pentru ca să poată

¹ Cf. Al. Neamțu, *Societățile pe acțiuni și proveniența capitalului în industria extractivă din Transilvania în a doua jumătate a sec. XVIII*, în *ActaMN*, VII, 1970, p. 227—247.

prin muncă să-și câștige hrana lor”². Chiar și numai aceste singure rînduri constituie o mărturie grăitoare despre gradul de pauperizare a maselor populare din Imperiul habsburgic în această perioadă. După cum se poate constata și din alte dovezi, procesul desprinderii producătorului direct de mijloacele sale de producție era în plină desfășurare.

Cu toate împrejurările speciale care frînau procesul acumulării primitive a capitalului în Transilvania, situația în ce privește pauperizarea țărănimii n-a rămas prea mult în urmă nici aici. În lumina datelor pe care ni le furnizează arhivele, putem conchide că în a doua jumătate a secolului XVIII și mai ales spre sfîrșitul acestuia, există și în Transilvania o pătură considerabilă de oameni săraci, lipsiți de mijloace de producție și siliți să trăiască din muncă salariată. Această pătură se va îngroșa mereu și va începe să se distingă tot mai mult ca un element activ atît în lupta împotriva exploatării feudale, pe cale de destrămare, cît și împotriva noii forme de exploatare, capitaliste.

•

Să încercăm acum, în cîteva cuvinte, să prezentăm unele aspecte ale procesului de formare a pieții forței de muncă în industria extractivă din Transilvania în secolul XVIII. În acest sens ne vom restringe la domeniile miniere, bazîndu-ne pe știrile pe care ni le furnizează arhivele care privesc aceste domenii. Desigur, căile și metodele acumulării primitive a capitalului și deci a desprinderii producătorului direct de mijloacele sale de producție și a aruncării lui pe piața forței de muncă diferă de la țară la țară, și de aceea ele trebuie urmărite pe baza unui material documentar concret. Dar indiferent de aceste căi și metode diferite, scopul și direcția fenomenului sint aceleași: *proletarizarea* micului producător, monopolizarea mijloacelor de producție în mîinile unui grup restrîns de capitaliști, trecerea de la folosirea izolată a muncitorilor salariați, la sistemul de *exploatare* a muncitorilor salariați de către capitaliști.

Să urmărim mai întîi cîteva din cauzele pauperizării țărănimii, care constituie în ultimă analiză rezervorul principal al forței de muncă salariate pentru industria extractivă din Transilvania în secolul XVIII. Pentru elucidarea temeinică a acestei probleme, să lăsăm să vorbească actele vremii. În acest sens este revelator, printre altele, un raport oficial din 15 decembrie 1742, care se ocupă de cauzele care au dus la scăderea schimbului de aur pe domeniul fiscal al Zlatnei³. Raportul este o mărturie elocventă despre procesul pauperizării țărănimii în această parte a Transilvaniei. Astfel raportul din 15 decembrie 1742 enumeră o serie de factori care au dus la scăderea producției de aur: sărăcia (*paupertas*), lipsurile (*inopia*), ciuma (*pestis*) și foametea (*fames*). Or, se știe că foametea, epidemiile și, în general, calamitățile care făceau ca țărani să plece la munci sezoniere au constituit pentru toate

² „Hanc fabricam in comunem Patriae et regnorum utilitatem erectam esse, ut regnum ab hominibus mendicantibus, vagabundis, helluonibus et otiosis, aliisque elemosinam rogitantibus ac regnum aggravantibus liberetur et expurgetur; similes mendici, vagabundi, ociosi aliaque personae elemosinam quaerentes, ad illam regiam fabricam inveniunt, mittanturque ut laboribus suis ibidem alimenta sua acquirere lucrarique possint”. Arh. St. Cluj, fond. Baia Sprie, an 1786, cutia 330. Cf. și actul din 30 nov. 1786, cutia nr. 325, în care se poate citi: „Ratio et finis ob quem fabricam hanc piae reminiscenae reges et imperatores erexerunt svadet prioritatem, ut nimirum regna hereditaria a mendacis, otiosis et elemosinam coligentibus evacuentur et ad fabricam inveniunt, panem lucraturi laboribus ...”.

³ „Humillima demonstratio super causis descrentiae Auri Cambsoratus Transilvaniae ex oralibus aurifodinas colentium, ad ordines Camerales auditis relationibus combinata et concinata.” Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 1/1742.

țările factori care au influențat formarea pieții forței de muncă⁴. Însuși raportul menționează că minerii din Abrud se plîng că, din cauza foametei, au fost siliți să-și vîndă și să-și zălogească întreg avutul lor⁵. Același raport subliniază că foarte mulți dintre cei care se ocupă cu mineritul nu au nici un fel de avere și că trăiesc cu familiile lor numai din această ocupație⁶.

Una din cauzele principale care au contribuit la pauperizarea țărănimii — și care este subliniată în raportul amintit — a fost fiscalitatea excesivă, la care a fost supusă țărănimea de pe domeniul minier al Zlatnei. Astfel, creșterea din an în an a impozitelor și imposibilitatea țăranilor de a le plăti i-a determinat pe aceștia să-și vîndă și să-și zălogească întreaga avere, și astfel ajunși la sapă de lemn au fost siliți — după cum precizează raportul — să emigreze și să-și caute alte posibilități de existență⁷. De altfel înseși forurile miniere sînt silit să recunoască faptul că această fiscalitate excesivă, ca și abuzurile legate de perceperea impozitelor, au produs multe neajunsuri mineritului prin groaza și emigrările la care au dat naștere⁸.

Un alt factor care a agravat situația țărănimii a fost *cămătăria*. Același raport din 15 decembrie 1742, care se referă la țărănimea de pe domeniul Zlatnei, ne permite să urmărim consecințele dezastruoase pe care le-au avut împrumuturile cu camătă, și care se acumulas din an în an, devenind insolvabile. Iată ce spune pomenitul raport în legătură cu împrumuturile contractate de țăranii din Abrud: „S-a întîmplat că amintitele nevoi au silit obștea ca pe lîngă vechile datorii contractate înainte cu cîțiva ani, să contracteze noi datorii, a căror sumă se ridică la nu mai puțin de șapte mii de florini renani și a căror camătă trebuie să o suporte obștea pe spinarea ei. Se pot aduce multe exemple — continuă raportul — cînd țăranii și-au părăsit casele și muncile, sau cele proprii sau cele pentru plată, și au plecat în altă parte, iar în prezent, dacă nu se va aduce fără întîrziere un ajutor și o ușurare, mulți vor pleca în alte regiuni”⁹. Nu incupe indoială că în asemenea împrejurări s-a adîncit și mai mult procesul de pauperizare a țărănimii.

⁴ N. V. Voronov, *Despre piața forței de muncă în Rusia în sec. XIX*, în *Vaprosi Istorii*, 1955, nr. 3, p. 130 (în trad. rom.).

⁵ „Sed nec ita fames pelli poterant, nisi multis sua quae haberent immobilia vendere et oppignorare et abalienare coatis...” Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 1/1742.

⁶ „Ipsi urbanarii aliquot forte exceptis melioris conditionis oppidanis et nobilibus nullam oeconomiam pro subsistentia, sed ex eo quod per labores lucri faciunt, ipsi et eorum domestici vivendum habeant”. *Ibidem*. Cf. în acest sens și pasajul privitor la Abrud și satele din jur, unde se spune: „Passim notum est montanicum oppidum Abrudbanya, uti et periferiales pagos fiscales praeter rem et professionem montanicam nulli prorsus alteri oeconomiae rurali, a rerum primordio pro sua suorumque alimentacione aut unius grossi conquisitione vacasse et vacare, neque ipsis terrenum ad hoc suppetere”. *Ibidem*.

⁷ „Ex eodem lucro seu fructu quotannis praestari debet, nihil remittens sed supra vires plebis tam oppido quam domino fiscali inflictum accrescens contributionale quantum. Et hoc ultimum causa est, quod jam nec ipsi cultores fodinarum subsistere nec fodinas colere defectu mediorum ita valeant uti deberent. Hinc factum recognoscit nomine pagi Abrudfalva iudex Tohacz Iuon, quod ex appartenentiis praedicti pagi Abrudfalva 102 foeneta oppignorata sint, extraneis ipsis subditis oppignorantibus po egestatem in alias regiones alimoniae ibidemque facilius victitandi causa profectis, secuti sunt hos etiam ex oppidanis numerosi pariter relictis fodinis hodie dum per modum ruinarum sine cultura haerentibus.” *Ibidem*.

⁸ „Haec ipsa vero montanicum Transylvanicum aggravans citra altissima decreta incompetens contributionis impositio ... per quam penes operas metallicas terror, convulsio, transmigrationes, impedimenta et desertiones culturae fodinalis causantur.” Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. 30 mai 1770, nr. 747/1770.

⁹ „Accedit quod praedecaratate necessitates praeter antea et prioribus annis contracta passiva debita, indispensabiliter coegerint communitatem nova contrahere, quorum capitalia exurgunt plus minus ad septem milia R. florenorum, quorum interusuria currere deberet ex viribus communitatis. Et plurima adferuntur exempla ab illis qui hucusque desertis domiciliis et laboribus seu propriis seu pro stipendiis susceptis aliorum migrarunt, et actu nisi praesentissimum e propinquo et sine cunctatione experiantur remedium et levamen, numerosi in alias meditantur regiones”. Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 1/1742.

Semnificativ este faptul că raportul din 15 decembrie 1742 subliniază că țăranii săraci sînt siliți să lucreze pentru plată la țăranii înstăriți¹⁰. Acest fenomen este consecința adîncirii procesului de diferențiere a țăranimii în urma pătrunderii relațiilor marfă-bani în gospodăria țărănească. După cum rezultă din raportul amintit în cadrul populației rurale din Transilvania, și mai ales de pe domeniul fiscal al Zlatnei, unde exploatarea a fost mai crîncenă, se formează o pătură considerabilă de țărani pauperizați, supuși exploatarei țăranilor înstăriți. Procesul acesta de diferențiere a țăranimii se accentuează în a doua jumătate a secolului XVIII, contribuind din ce în ce mai mult la descompunerea orînduirii feudale. Creșterea continuă a datoriilor contractate de țăranime și imposibilitatea acestora de a le plăti va duce la ruinarea unei părți a țăranimii și la transformarea ei în muncitori salariați. „Sîntem atît de sleiți, sărăciți și înglodați în datorii — declară țăranii din Abrud în anul 1773 — încît nepuțînd să mai rezistăm, mulți dintre noi au fost siliți să părăsească minele și să plece în altă parte”¹¹. Este evident că procesul de descompunere a țăranimii începe, și problema țărănească capătă o ascuțime deosebită. Contradicțiile în lumea satelor, între săraci și bogați, se adîncesc din ce în ce mai mult, iar glasul unora împotriva altora se face tot mai mult auzit. De altfel, atitudinea de protest a țăranimii pauperizate împotriva bogaților satelor se poate sesiza destul de bine chiar din raportul amintit din 15 decembrie 1742. La un moment dat, raportul ne permite să observăm începutul luptei în lumea satelor, sub forma unor plîngerii a țăranimii sărace împotriva felului în care autoritățile fiscale protejează pe țăranii înstăriți în ce privește repartizarea și încasarea impozitelor. Astfel, se precizează faptul că țăranii se plîng că „cei săraci sînt impuși la o contribuție de 20, 30 pînă la 70 de florini, iar dimpotrivă, cei bogați și proprietarii de pămînt, șteampuri și mine bogate sînt impuși cu foarte puțin”¹². Însăși oficialitatea constată că „această disproporție și inegalitate este cauza principală a nemulțumirii plebei, a părăsirii minelor și a plecării acestora în alte regiuni”¹³. Nu este de mirare deci dacă o asemenea fiscalitate excesivă și abuzivă va arunca o bună parte a țăranimii în datorii, din care va ieși ruinată. Aproape pe fiecare pagină a raportului amintit revine problema datoriilor și a cămătăriei, care măcinau nucleul gospodăriei țărănești¹⁴. Avem sute de mărturii documentare din care rezultă că mulți din țăranii de pe domeniul fiscal al Zlatnei, ingenunchiați de lipsuri și măcinați de foame, au fost nevoiți să-și vîndă bunurile de moștenire și, după consun: arca sumelor de bani rezultate din vînzare, să ia drumul privilegiului¹⁵. Foarte mulți dintre acești privilegii, numiți în actele vremii „vagabonzi”, dar care în realitate erau țăranii ruinați cărora le rămăsese doar o singură proprietate, forța de muncă, vor găsi adăpost angajîndu-se în mină, unde vor îngroșa rîndurile muncitorilor salariați. Acest fapt ni-l confirmă un act din anul 1751 în legătură cu minele din Baia Sprie, în care se spune textual că la aceste mine „foarte mulți lucrători sînt dintre vagabonzi”¹⁶. Pentru acești oameni deposedați

¹⁰ „... respectu vilis plebeculae, quae manualibus duntaxat apud alios patres familias occupatur, pro diurno stipendio et laboribus et simul ex his vivit.” *Ibidem*.

¹¹ „... abstricti adeo sumus enervati ac depauperati, justaque aere alieno abruti, ut amplius subsistere nequeunt, plurimi nostrorum fodinas deserere solumque hinc vertere et aliorum migrare coacti fuerunt”. Arh. St. Cluj, fond. M.T., an. 1773, f.c.

¹² „Aliqui infimae conditionis per viginti, triginta et usque ad septuaginta florenos contribuant, et e contra potentiores valde parum aut vix aliquid magnarum facultatum plurimi stomparum et fertilium fodinarum possessores contribuant”... Arh. St., Cluj, fond. M.T., doc. nr. 1/1742.

¹³ „Hoc disproportionis seu inaequalitatis est principalis causa enervationis plebis, desertionis fodinarum et transmirationis ad alias regiones”. *Ibidem*.

¹⁴ „... Ulterius lamentationis plebs se nomine oppidi ad multa millia esse indebitatem, ad huiusmodi debita diluenda frequentes fieri per Senatum impositiones, an vero creditoribus quidpiam salvatur dubium esse, ex quo interusura quocumque continuo imponderentur plebi ut creditoribus solvantur.” *Ibidem*.

¹⁵ Cf. raportul din 15 dec. 1742, în legătură cu plîngerea țăranilor din Cărpiniș, Abrud și Bucium, unde se spune: „Primum est magna illa trium annorum caristia et per hanc secuta inedia, quae non tantum vires ad fodinarum culturam necessaria fregit et prostravit, sed multos fodinarum cultores et respective subditos fiscales fame debilitatos, venditis suis hic haereditatibus et consumpto eorum pretio aliorum migrare coegit”. *Ibidem*.

¹⁶ „Plerique laboratorum ... erant de numero vagabundorum”. Arh. St. Cluj, Arh. Baia Sprie, *Gravamina ... de anno 1751*, p. 42.

de mijloacele de producție și deveniți „liberi” în ambele înțelesuri ale cuvîntului, angajarea la muncă salariată era singura cale pentru a obține mijloacele necesare întreținerii lor și a familiilor lor. În locul constrîngerii extraeconomice apare constrîngerea economică, care determină vînzarea pe piață a forței de muncă. În acest sens este elocventă afirmația forurilor oficiale din orașul minier Baia Sprie care în anul 1751 declarau: „dacă locuitorii acestui oraș, care trăiesc din muncile miniere, nu vor fi menținuți permanent la munca în mine, sau vor muri de foame, sau vor trebui să-și caute alt mijloc de trai”¹⁷. Același lucru se poate spune și despre lucrătorii de la ocnele de sare. Astfel tăietorii de sare (*salicidae*) din Ocna Sibiului mărturisesc deschis la 8 martie 1787: „mulți dintre tăietorii noștri de sare sînt atît de săraci (fiind cu totul lipsiți de avere), încît dacă nu ar lucra în ocne ar trebui să moară de foame”¹⁸. Aceste mărturii ca și altele de acest fel ne îndreptătesc să conchidem că în a doua jumătate a secolului XVIII existau în Transilvania premisele pentru formarea unei piețe a forței de muncă.

*

Să încercăm în cele ce urmează o prezentare sumară a forței de muncă în industria extractivă din Transilvania în a doua jumătate a secolului XVIII. De la început trebuie să spunem că o bună parte din forța de muncă folosită în mină consta din specialiști străini, aduși din regiunile mai avansate ale Imperiului habsburgic. Așa, de exemplu, pentru punerea în funcțiune a minelor din Banat au fost aduși 240 de mineri din Tirol cu familiile lor, precum și topitori și fierari din Boemia¹⁹. Asemenea specialiști au fost aduși și colonizați în toate centrele miniere din Transilvania. Se poate însă constata și preocuparea pentru pregătirea de cadre locale pentru nevoile mineritului. În acest sens trebuie înțeleasă înființarea în anul 1729 a unei școli montanistice la Oravița, precum și intensificarea învățămîntului montanistic pe domeniul minier al Zlatnei în a doua jumătate a secolului XVIII.

În ce privește personalul administrativ și de conducere al minelor, acesta era recrutat de asemenea din elemente aduse din Imperiu, dar și din rîndul localnicilor, cum erau șefii de mine sau „hutmanii”.

Cea mai mare parte însă din forța de muncă necesară exploatarea minelor era formată din locuitorii băștinași ai Transilvaniei. Un bun cunoscător al situației minelor bănățene din veacul XVIII, Grisellini, arată că la aceste mine lucrau, pe lingă lucrători germani, și mulți valahi cărora nu le lipsea „nici destoinicia și nici experiența”²⁰. Această destoinicie și experiență a băștinașilor avea o îndelungată tradiție mai ales pe domeniul fiscal al Zlatnei, unde cei mai mulți dintre „moși” au avut veacuri de-a rîndul ca ocupație principală mineritul. Așa se explică și faptul că din „Țara Moșilor” vor răsări în veacul XVIII elemente care vor aduce un aport prețios la perfecționarea tehnicii miniere²¹.

După aceste considerații de ordin general, să încercăm să concretizăm. În acest scop ne vom servi de cîteva state ale personalului minier de la cele mai importante mine de pe domeniul fiscal al Zlatnei. Să începem cu cea mai mare întreprindere minieră a vremii, cu minele de aur și argint de la *Săcărimb* (jud. Hunedoara). Într-un „stat personal” al acestei mine (*Status personalis fodinarum Nagyag*)²², din 29 noiembrie 1770, se află înregistrat un număr de 549 de persoane. Din această cifră un număr de 12 persoane formează personalul de conducere al minei, cuprins la rubrica „slujbași” (*officiales*), iar restul de 537 sînt trecuți ca muncitori sau personal ajutător, folosit la diferite operațiuni. Repartizați pe diversele ramuri ale procesului de producție, situația muncitorilor minieri (*laboratores* sau *Bergarbeiter*) se pre-

¹⁷ „Oppidi istius cives ex laboribus montanis victitare consveti, nisi continui in laboribus servantur, alias aut fame eos confici, aut alius vitae remedium sibi exquire oporteat”. Arh. St. Cluj, Baia Sprie, Cf. *Gravamina ... de anno 1751*, doc. nr. 16, p. 39—42.

¹⁸ „Ex salicidis nostris nonnulli tam pauperes sunt (nullas penitus habentes facultates), quod si hoc salicidio non uterentur fame perire deberent”. Arh. St. Cluj, fond. M.T., (O.B.A.), doc. nr. 276/1787.

¹⁹ St. Pascu, *Din luptele muncitorimii ardeleni în trecut. Lupta muncitorilor mineri din Banat la 1733. Extras din SCIM*, I, an. II (1951), p. 31—32.

²⁰ Grisellini, *Istoria Banatului Timișan*. Trad. de N. Bolocan, 1926, p. 171.

²¹ Al. Neamțu, *Inovatori români în tehnica minieră din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Studii*, an. X (1957), nr. 2, p. 97—126.

²² Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 24/1771.

zintă astfel: 190 de săpători de minereu (*fossore minerarum*), 49 de lemnari (*fabri lignarii*), 26 care scoteau minereul și alte pietre din puțuri și galerii (*tractores minerarum et caeterorum lapidum ex puteis vulgo Schachtis*), 12 care scoteau apa din puțuri și galerii (*tractores aquarum ex puteis vulgo Schachtis*), 8 paznici de lingă transportatorii de minereu (*invigilatores penes vehicularios*), 99 de transportatori de minereu sau „hontari” (*vehicularii vulgo hontarii*), 84 de lucrători tineri (*operarii minores vulgo Jungerii*), 35 de copii care separau minereurile (*separatores minerarum pueri vulgo Schachter-Jungen*), 17 care alegeau minereul la gura minei (*selectores ad orificia fodinarum vulgo Auskutter*) și 5 fierari (*fabri ferrarii*). Restul de 11 persoane cu care se încheie „statul personal” al minei aveau următoarele atribuții: 1 medic (*Chirurgus*), 1 preot (*capellanus*), 1 învățător (*ludi magister*), 1 probator de minereu (*probator quassator*), 1 paznic (*hajdo*), 1 purtător de luminări (*lumen gerens*), 2 supraveghetori (*vigiles*), 2 paznici de boi (*boarii dominales*), 1 supraveghetor al separatorilor de minereu (*invigilator separatorum*).

În ce privește situația personalului de conducere și administrativ (*officiales*), care număra 12 persoane la această mină, repartizarea, în ordinea din statul personal, este următoarea: 1 administrator al minelor (*montium curator*), 1 prim conducător de mină sau „hutman” (*primus hutmanus*), 1 secretar (*scriba*), 4 conducători de galerii (*hutmani fodinales*), 2 conducători la separarea minereului (*hutmani ad separandam mineram*), 2 conducători la exteriorul minei (*hutmani externi*), 1 conducător la șteampuri (*hutmanus ad molas tusorias*). Domiciliul acestor persoane era după cum urmează: din totalul de 549 persoane un număr de 471 locuiau în Săcărimb, iar restul de 78 în diferite sate din împrejurimi.

Din enumerarea categoriilor de muncitori, precum și a personalului administrativ și de conducere al minelor din Săcărimb în anul 1770, rezultă că procesul de diviziune a muncii era destul de avansat la minele mai mari, iar procesul de producție destul de complex. Cele 10 categorii de muncitori, înregistrate în „statul personal”, explică și numărul mare al personalului de conducere administrativ. Fenomenul în sine este strins legat de dezvoltarea forțelor de producție în minerit în a doua jumătate a secolului XVIII.

Dar importanța deosebită a acestor „state personale” (*Status personalis* sau *Personal-Stand*) ale minelor din Transilvania în a doua jumătate a secolului XVIII constă în faptul că în ele se specifică, pentru fiecare persoană în parte, naționalitatea căreia îi aparține (*natio*), țara de unde vine (*patria*), dacă minereul este stabil sau nu (*constans vel vagus*) și — ceea ce este și mai important — dacă este liber sau iobag (*liber vel subditus*). Toate aceste informații sînt extrem de prețioase pentru cercetătorul care urmărește să precizeze proveniența și componența forței de muncă, precum și natura relațiilor de producție în industria extractivă în această perioadă. Astfel, din datele pe care ni le furnizează primele trei rubrici ale „statului personal” al minei Săcărimb din anul 1770, aflăm că, la această dată, din totalul de 549 persoane, peste 200 erau români, iar restul germani, maghiari, slavi etc., proveniți în majoritatea lor din afara granițelor Transilvaniei. Dacă rubricile care indică naționalitatea și proveniența teritorială a muncitorilor minieri au o importanță relativă pentru problema pe care o urmărim, cea de-a patra rubrică, care indică starea socială a personalului minei, este hotărîtoare în ce privește aprecierea naturii relațiilor de producție care dominau la exploatarea minieră de la Săcărimb în anul 1770. Astfel, făcînd o statistică precisă, a provenienței sociale a forței de muncă la această întreprindere, aflăm că, din totalul de 549 de persoane, un număr de nu mai puțin de 498 erau de condiție liberă (*liberi*) și numai 51 se mai aflau încă încătușați în lanțurile iobăgiei (*subditi*). Compararea acestor două cifre vorbește de la sine și ea demonstrează caracterul net dominant al muncii salariate și deci și al relațiilor de producție capitaliste la această întreprindere minieră. De altfel acest lucru ni-l indică și statul de plată (*Lohnzettel*) al minei din anul următor, 1771, în care, din totalul cheltuielilor de exploatare pe luna august, în valoare de 5557 fl. 30 creișari, suma de 3.708 florini reprezintă salariile personalului și muncitorilor, iar restul sînt cheltuieli de întreținere și materiale²³. La sfîrșitul aceluiași an 1771, cei 7 acționari ai acestei mine — care investiseră un capital de 98 914 fl. 51 cr. în exploatare — împărțeau între ei un profit curat de 84 548 fl. 3 1/2 cr., reprezentînd munca neplătită pe timp de un an a muncitorilor minieri²⁴. Această cifră apare cu atît mai fabuloasă, cu cît ne gîndim la faptul că salariul celui mai calificat miner, pe întreg anul, era departe de a atinge cifra de 100 de florini.

²³ Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 11 din 30 aug. 1771.

²⁴ Ibidem, doc. nr. 2/1771.

Dar, intrucit „în problema dezvoltării capitalismului cea mai mare importanță o are gradul de răspindire a muncii salariate”²⁵, să urmărim situația și la alte mine, de proporții mai mici și în același an, 1770, din care ni se păstrează conșcripții destul de complete. Astfel, din „statul personal” al minei de aur „Sf. Treime” din Fizeș (jud. Hunedoara), aflăm că, din totalul de 54 de persoane care lucrau la această mină, numai 5 erau iobagi (*subditi*), iar restul de 49 erau oameni liberi²⁶. La fel se prezintă situația și la minele de aur, argint și plumb din Muncelul Mic (jud. Hunedoara), unde, din cele 47 persoane înregistrate de „statul personal”, numai 6 sînt trecute ca iobagi (*subditi*)²⁷. Aceeași situație o întîlnim la alte două mine: mina de argint din Băișoara²⁸, unde un singur iobag se află printre cele 9 persoane care figurează în „statul personal”²⁹, și mina de aur „Sf. Clement” din Fizeș, unde toate cele 9 persoane sînt oameni liberi (*liberi*)³⁰. Din bilanțul făcut pe baza celor cîteva „state personale” ale minelor se poate conchide că în a doua jumătate a sec. XVIII, munca salariată elimină treptat munca iobagă din industria extractivă. Tendința de generalizare a relațiilor capitaliste, în acest important sector economic, este evidentă.

Este interesant de urmărit și ritmul în care sporește forța de muncă salariată, mai ales în întreprinderile miniere mai productive. Astfel, dacă în anul 1770 „statul personal” al minelor din Săcărîmb înregistrează 549 de persoane³¹, în anul următor, 1771, numărul personalului la această mină se ridică la cifra de 809, din care numai numărul copiilor folosiți la operația de spălare a aurului atinge cifra de 317³². În același an la minele din Băița (jud. Hunedoara) — a doua întreprindere minieră ca mărime — lucrează nu mai puțin de 256 persoane³³. Este adevărat că se poate observa o continuă fluctuație în ce privește numărul personalului, nu numai de la an la an, dar și de la lună la lună. Astfel în anul următor, 1772, înregistrăm o reducere a personalului de la minele din Săcărîmb la 750 persoane, numărul copiilor fiind însă în creștere față de anul precedent (337)³⁴. Peste zece ani, în 1782, asistăm din nou la o creștere simțitoare a personalului de la minele din Săcărîmb și Băița. Astfel „statul personal” (*Personal-Stand*) al acestor mine pe luna iunie 1782 înregistrează 884 de persoane la Săcărîmb și 275 la Băița³⁵. Același act, din iunie 1782, ne permite să constatăm că în această lună lucrau la 31 de mine de pe domeniul Zlatnei peste 2000 de muncitori³⁶.

Că majoritatea zdrobitoare a celor care lucrau în aceste mine erau complet lipsiți de mijloace de producție și siliți să-și vîndă forța de muncă pentru a putea trăi, se vede și dintr-un act din anul 1780 referitor la mina „Sf. Barbara” din Porcurea (jud. Hunedoara)³⁷. Potrivit datelor pe care ni le furnizează actul amintit, la această mină — care avea ca acționar principal pe generalul Simoni³⁸ care deținea 79 de acțiuni din totalul de 128 — din cei 55 de mineri care lucrau aici, un număr de 44 de mineri nu posedau nici un fel de avere, iar din restul de 11 mineri, 5 aveau între 1—3 capete de vite de tracțiune și abia 6 mineri aveau și puțin pămînt. O situație și mai evidentă în acest sens ne-o înfățișează un act din 26 august 1778, privitor la conșcripția minelor din Săcărîmb, din care rezultă că din 253 de mineri numai 7 au o mică proprietate agricolă, restul în majoritate nu au nici măcar vite³⁹. În lumina acestor cifre, aplicarea și răspindirea pe o scară tot mai largă a muncii salariate în industria

²⁵ V. I. Lenin, *Opere*, Ed. P.M.R., 1951, vol. III, p. 551.

²⁶ Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 24/1771 (doc. din 29 noiembrie 1770) „Status Personalis fodinae ss.-mae Trinitatis”.

²⁷ Ibidem, „Status Personalis Fodinae Kis-Muntsheliensis”.

²⁸ Kis-Bánya (comit. Turda).

²⁹ Ibidem: „Status Personalis Fodinae Kis-Baniensis”.

³⁰ Ibidem: „Status Personalis Fodinae Sancti Clementis”.

³¹ Un document din anul 1764 înregistrează la minele din Săcărîmb 485 persoane, iar la cele din Băița 167 persoane. Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 19/1764.

³² Cf. *Anexa I*.

³³ Cf. *Anexa II*.

³⁴ Ibidem, doc. nr. 772/1772.

³⁵ Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 707/1782.

³⁶ Ibidem. Cf. și doc. nr. 614 din 14 iunie 1782.

³⁷ Ibidem, doc. nr. 664/1780.

³⁸ Ibidem, doc. nr. 232/1779 (din 15 martie 1779).

³⁹ Ibidem, doc. nr. 737/1778.

extractivă în a doua jumătate a secolului XVIII devine o necesitate economică, care duce la consolidarea sectorului capitalist în această ramură de producție a economiei Transilvaniei.

Rămâne acum să încercăm să lămurim o ultimă problemă, și anume, în ce măsură se poate vorbi de o criză de forță de muncă salariată în industria extractivă din Transilvania în a doua jumătate a secolului XVIII. Se știe că în general, în perioada de începuturi ale capitalismului, cînd „elementul variabil al capitalului întrecea cu mult elementul său constant”, există această criză, deoarece, așa cum observă K. Marx, „cererea de forță de muncă salariată crește rapid cu fiecare acumulare a capitalului, în timp ce oferta de muncă salariată n-a urmat-o decît încet”⁴⁰. Fără îndoială că acest fenomen se poate sesiza în liniile lui mari și în Transilvania, lucru care rezultă de altfel și din solicitundinea forurilor miniere, pentru ca minerii să nu fie știrbiți în drepturile și imunitățile lor, și în felul acesta să li se dea prilej să părăsească minele⁴¹. Totuși, dat fiind faptul că munca în mină cerea o pregătire oarecare, și pe lingă aceasta, natura muncii mai ales în minele de aur reclama oameni de încredere, conducerea minelor refuza să angajeze ca muncitori persoane care nu corespundeau din acest punct de vedere. Acest fapt se poate constata și dintr-un memoriu al forurilor miniere, ca răspuns la dispoziția guvernului din Sibiu din 9 aprilie 1778 de a se căuta o modalitate pentru utilizarea la muncile miniere a deținuților din închisori⁴². Poziția forurilor miniere față de încercarea guvernului rezultă clar din punctul al treilea al memoriului din 27 iulie 1778, în care se spune: „Minele metalifere, potrivit cu mijloacele moderne ale mineritului, trebuie să fie lucrate și exploatate cu ajutorul oamenilor pricepuți în arta mineritului, care au o experiență și o indeletnicire îndelungată; muncile multiple și variate atît în mine cît și la suprafața acestora au fost făcute pînă acum de oameni cînștiți și cu nume bun, anume aleși pentru acest lucru și — după cum s-a spus — aduși uneori chiar din alte părți, care au venit în Transilvania liberi și cu anumite scutiri și imunități, și care ar refuza să stea de vorbă și să lucreze împreună cu deținuții și răufăcătorii; ei sau ar părăsi astfel de mine la care ar fi folosiți răufăcătorii, sau s-ar întoarce în regiunile dinafară de unde au venit”⁴³. Memoriul amintit arată în ce constau „metodele moderne ale mineritului”, specificînd că ele se bazează pe „arta geometriei, a hidraulice, a pirotehniei și a pneumatice” (*arte Geometrica, Hydraulica, Pyrotechnica et Pneumatica*) care sînt incompatibile cu forța de muncă recrutată dintre delincvenții⁴⁴. Demonstrînd complexitatea procesului de producție în mineritul metalifer și trecînd în revistă diferitele faze ale acestui proces, care reclamă forță de muncă calificată și cointeresată, forurile miniere refuză să accepte folosirea delincvenților chiar la muncile mai puțin pretențioase, pe care le prestează copii, cum ar fi de exemplu operația de spălare a aurului.

⁴⁰ K. Marx, *Capitalul*, ESPLP, 1957, vol. I, p. 734.

⁴¹ Într-un act din 30 mai 1770 se spune printre altele: „Si tamen monticula et laborator, quem utpote praeprimis tenuis legalis immunitas a contributione ad durissimum et periculosum laborem fodinalem allicit, sub onus contributionis trahatur, non modo animum a rei metallicae cultura abjiciet, sed aut Provinciam deserit aut, si nihilominus labori montano adhuc insistat, plus multo quam antea mercedis ab urburariis suis desiderat; urburarius vero qui aes suum sub spe incerti commodi alioquin in re fodinaria insummit, ex ratione accrescentis erogationis et defectus laboratorum, interea montana deserentium, qum alioquin in nulla Haereditaria Provincia pauciores quam in Transylvania inveniantur, a monticultura penitus deterretur”. Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 747/1770.

⁴² Arh. St. Cluj, fond. M.T. (O.B.A.), doc. nr. 334/1778, în care guvernul din Sibiu întreabă forurile miniere din Zlatna (*Oberbergamt-ul*) „dacă delincvenții nu ar putea fi întrebuințați la muncile miniere” („Ob nicht dergleichen Delinquenten zur Arbeit in die Bergwerke verwendet werden können”).

⁴³ „Fodinae minerales juxta modernum fodinandi modum debent opera hominum in arte metallica peritorum, qui praxim a tyrocinio diuturna experientia hauriunt coli ac perfici, labores autem multiplices et diversi jam in fodinis, jam extra illas perficiendi hactenus per honestos et bonae famae homines ad id delectos, et uti praemisum est, aliunde etiam vocatos ingenuos et liberos immunitate praerogativarum in Transylvania immigrantes peragebantur, qui conversationem et labores cum captivis et malversantibus refugerent, aut a talibus fodinis ad quas malefactores applicarentur, penitus discederent, vel in Provincias Exteras, unde venerunt, reverterentur”. Arh. St. Cluj, fond. M.T. (O.B.A.), doc. nr. 334/1778.

⁴⁴ Ibidem.

Iată cum motivează „inspectoratul minier” din Zlatna (*Oberbergamt*), acest refuz: „Cît privește operația de spălare — spune inspectoratul minier — chiar dacă asemenea delincvenți ar putea fi întrebuințați pentru aceasta, totuși folosirea lor nu ar fi rentabilă din cauza costului pe care-l reclamă, deoarece la asemenea munci se obișnuiește să fie întrebuințați copii cu o plată de 4,5 pînă la cel mult 6 creîțari pe zi, de unde rezultă că deținuții, care și acolo ar trebui să fie însoțiți de paznici, ar necesita, atît în ce privește cheltuielile cu ei cît și cu paza lor, o plată mult mai mare decît a copiilor; pe lîngă aceasta — continuă același for minier — ceea ce merită atenție este faptul că asemenea muncă de spălare a aurului se obișnuiește și trebuie să fie învățată din copilărie, și că această muncă nu pot să o învețe cei mai în vîrstă, cu atît mai puțin aceia care niciodată n-au lucrat la mină. În sfîrșit — se motivează în memoriu — deoarece această operație se face numai în timpul verii, iar în timpul iernii, cînd apele de obicei îngheață, aceste munci încetează și muncitorii sînt întrebuințați în mine, fie ca transportori (de minereu), fie chiar ca mineri, delincvenții ar rămîne fără lucru, trebuind totuși să fie întreținuți, fapt care ar aduce pagube proprietarului de spălătorii”⁴⁶. În cele din urmă forurile miniere recomandă totuși o soluție guvernului în problema delincvenților, și anume ca aceștia să fie întrebuințați la ocnele de sare „unde — se spune în același memoriu — munca se face în același timp, iar extragerea sării constă într-o operație mai simplă și nu este supusă la atîtea greutăți și primejdii”⁴⁶.

Din cele cîteva citate se pot desprinde unele considerații privind problema forței de muncă la minele metalifere din Transilvania în a doua jumătate a secolului XVIII. În primul rînd este evidentă preocuparea forurilor miniere pentru asigurarea întreprinderilor miniere, pe cît posibil, numai cu forță de muncă calificată, capabilă să folosească uneltele de producție în continuă perfecționare. Criza relativă de forță de muncă liberă permitea totuși conducerii minelor să facă o selecționare în recrutarea brațelor de muncă, pe baza criteriului rentabilității, impus de însăși legile care guvernează producția capitalistă, chiar de la începuturile ei. Însăși folosirea muncii ieftine a copiilor pe o scară atît de mare, așa cum rezultă din amintitul memoriu al forurilor miniere, precum și din „statele personale” ale minelor, constituie o dovadă concludentă în acest sens. Faptul acesta este în deplină concordanță cu legea plusvalorii, adică cu legea nașterii și creșterii profitului capitalist.

Tot pe linia acestor considerații se poate conchide că natura și complexitatea muncii în minele metalifere, în special în cele de aur și argint — im-

⁴⁶ „Ad rem lotoriam reflectando, etsi tales delinquentes eo applicabiles essent, opere tamen pretium eorundem applicatio non redderet, cum ad similes labores pueri cum 4, 5 vel ad summum 6 crucigerorum mercede applicari consueverint, ex quo patet, quod captivi, qui et ibi custodibus provideri debebunt, respectu sui et custodum expensas ultra ejusmodi mercedem requirunt; praeterea quod attentione dignum est, similis labor penes lotoria a pueritia condisci solet et debet, qualem laborem seniores eo minus penes fodinalia nunquam versantes nec possent condiscere, ac denum cum ista manipulatio aestivali solum tempore perduret, in hyeme autem aquis congelari solitis tales labores cessent et laboratores ad fodinas seu pro vehiculariis seu etiam pro metallurgis translocari consueverint, delinquentes vero ejusmodi absque laboribus manerent, nihilominus tamen interteneri deberent, quod aggravio cederet lotorum possessori...”. Ibidem.

⁴⁶ „... delinquentes ... ad salis fodinas, ubi labor simultanee perficitur, et excisio salis in simplici manipulatione consistens tantis difficultatibus et periculis haud obnoxiat, ... mitterentur”. Ibidem.

portantă sursă de venit pentru fisc⁴⁷ —, au determinat autoritățile miniere de la început să cointerezeze în mai mare măsură pe muncitorii din aceste mine în procesul de producție, decît o făceau cu cei care lucrau la ocnele de sare. Așa se explică faptul că delincvenții sînt îndrumați spre ocnele de sare și că relațiile de producție capitaliste în această perioadă sînt mult mai avansate la minele de aur decît la saline, unde munca forțată se amestecă în proporție mai mare cu munca salariată. De altfel aceasta este și explicația că salariile sînt mult mai mari la minele metalifere, unde încă în această perioadă se introduce sistemul premial pentru stimularea muncitorilor⁴⁸.

Semnificativ și concludent în problema forței de muncă în industria extractivă din Transilvania în a doua jumătate a secolului XVIII este și faptul că nu numai în cazul delincvenților ne întîlnim cu refuzul autorităților de a face angajări de muncitori în mine.

Curtea de la Viena a pus cu destulă fermitate și problema întrebuintării la diferite munci a ostașilor lăsați la vatră, care nu aveau alte posibilități de existență. Astfel, într-o circulară din 30 iulie 1770, trimisă autorităților civile și militare ale comitatelor, se spune printre altele: „Majestatea sa, prin rescriptul consiliului aulic de război din 15 mai a.c. privitor la ostașii lăsați la vatră, a binevoit să dispună ca gradele militare și mai ales comandanții regimentelor să trăiască în înțelegere cu slujbașii civili și să se îngrijească să asigure ostașilor lăsați la vatră din comitate și cercuri — și care nu pot să trăiască din mijloace proprii — o slujbă sau muncă corespunzătoare și să fie întrebuintați la munci din care să poată trăi. Drept aceea — continuă circulara — înaltul comitat este rugat ca acele care nu au din ce să trăiască să le vină în ajutor pentru obținerea unei munci corespunzătoare, ca de exemplu în agricultură, în manufacturi, fabrici, negustorie, repararea drumurilor, sau să li se asigure vreo slujbă la particulari”⁴⁹.

⁴⁷ Vezi în acest sens însăși aprecierea guvernului, din 30 mai 1770, care spune: „Per rem montanicam Transilvanicam de anno in annum in recenti e terrae visceribus et aurilutis e duobus nobilibus solum auri et argenti metallis 600 et 700 millia R. florenorum generatur et penes Officium Monetarium Carolinense in monetas convertuntur”. Iar în altă parte: „Montanicum Transilvanicum quovis anno citra cuiusvis aggravium e terre visceribus producit in auri et argenti quantitate pro circulatione publico medium millionem, et potest, si in libertate sua conservatur, facile plus producere”. În legătură cu circulația monetară, guvernul spune: „si pecuniae circulantis copia et substantia Magni hujus Principatus Transilvaniae in considerationem summantur, facile comperietur, Montanicum Transilvanicum nervum praecipuum circulationis pecuniariae, ac proinde etiam Rei Tributariae esse”. Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 747/1770.

⁴⁸ Cf. decretul aulic din 1767, privind acordarea de premii pentru muncitorii care vor îmbunătăți operațiile la topitorii. Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 63/1767. Vezi în aceeași arhivă și actele nr. 498, 1419, 2144, 3572 și 3769 din anul 1803, prin care se acordă premii pentru minerii care vor extrage cel mai mult minereu.

⁴⁹ „Sua Majestas de dato 15 Mai anni currentis mediante Aulici Consilii Bellici rescripto, intuitu dimissorum militum mandare dignabimur, ut status militares, praesertim autem commendantes Regiminum cum magistratibus civilibus cointelligenter vivant, ac circuli et comitatus demissis militibus, qui ex proprio vivere nequeunt, de aliquo lucro per concedens servitium aut laboritium provideant et ad hujusmodi labores unde vivere queant, applicentur. Requi-

Ca urmare a acestui decret, la 4 noiembrie 1779 dispoziția de mai sus a fost adusă și la cunoștința autorităților montanistice, în sensul ca ostașii lăsați la vatră să fie angajați la muncile miniere (*circa milites ad labores montanisticos applicandos*)⁵⁰. În acest sens judele montanistic Gabriel Iabroczyk a dat dispoziție ca să fie întrebați toți administratorii de mine și acționarii în legătură cu numărul de ostași pe care voiesc să-i angajeze la muncă⁵¹. În urma răspunsurilor primite din partea conducerii diferitelor mine, judele montanistic raportează Tezaurariatului din Sibiu, la 10 ianuarie 1780, că în afară de minele din Băița⁵² nici o altă mină de pe domeniul Zlatnei nu dorește să angajeze soldați la muncile miniere, „deoarece — se spune în raport — au destui lucrători”⁵³.

Este interesant de văzut felul în care forurile miniere motivează refuzul lor de a angaja ostași la muncile în mine. Astfel, la 24 decembrie 1779, conducerea minelor din Abrud raportează următoarele: „În această localitate sînt așa de mulți lucrători la mine încît, mai ales în timpul iernii, nici aceștia nu pot să fie întrebuințați cu toții”⁵⁴. Un răspuns tot atît de categoric este dat tot la 24 decembrie 1779 de administratorul minei din Baia de Arieș, Felix Franzenau, care scria: „Din partea minelor cesaro-crăiești din Baia de Arieș nu poate fi angajat la muncile miniere nici un soldat lăsat la vatră; pe de o parte fiindcă Baia de Arieș are destui lucrători, pe de altă parte deoarece pentru muncile miniere nu pot fi folosiți decît cei pricepuți în meserie”⁵⁵. O formulare asemănătoare are și răspunsul dat de conducerea minelor din Trestia, prin Martin Preis, care la 16 decembrie 1779 raportează: „Mina Trestia are destui lucrători și prin urmare nu este nevoie, aici și acum, de persoane militare”⁵⁶.

Din răspunsul pe care-l dau forurile conducătoare ale unor mine, ca de exemplu cele din Săcărîmb, rezultă că acestea refuzau să angajeze pe ostași la muncile miniere și pentru motivul că nu aveau suficientă încredere

ritur proinde Inclytus Comitatus, ut illis qui ex proprio non habent unde vivant, adjutorio sit ad acquirendum congruens laboritium, uti sunt agricultura, penes manufacturas, fabricas, mercaturas, repartiones viarum aut apud particulares de aliquo servitio eisdem provideatur.” Arh. St. Cluj, fondul scaunului Odorhei, doc. nr. 136/1779.

⁵⁰ Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 51/1780.

⁵¹ „Sparsis circularibus montium curatoribus, officialibus, urburariis ac huttmannis, publicam ad notitiam reddere, ut eandem omnibus et singulis urburariis, et aliis montana tractantibus notam faciant; an et qui, quot numero milites et ad quales signanter montanos labores seu applicandos valent seu possent.” Ibidem.

⁵² Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 950/1770 și nr. 51/1780.

⁵³ „Praeter Boicensem, per neminem alium quempiam militem ad labores montanos necessarium desiderari, quod alii alioquin sufficientibus operariis provisi essent”. Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 51/1779.

⁵⁴ „Hic loci tot esse laboratores in re metallurgica, ut tempore praesertim hyemali nec hi omnes applicari possint.” Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 956/1779.

⁵⁵ „Ex parte fodinarum Caesareo-regiarum Offenbanya nullus ad certum tempus dimittendus miles pro laboribus fodinalibus applicari possit, ex eo, quia partim Offenbanya laboratoribus abundat, partim vero pro laboribus fodinalibus tantum artis periti applicari possunt”. Ibidem, doc. nr. 955/1779.

⁵⁶ „Fodinam Trestiensem sufficientibus laboratoribus provisam esse, consequenter facultatis personis militaribus pro hic et nunc non indigere.” Ibidem, doc. nr. 948/1779.

în aceste persoane care, prin pretențiile lor la o leafă mai mare și la mai multă libertate, ar putea produce nemulțumiri și tulburări printre muncitorii localnici⁵⁷. Pretenția ostașilor la salarii mai mari va constitui unul din motivele care vor determina și mai târziu autoritățile miniere să refuze angajarea acestora la muncile miniere. Astfel, la 18 decembrie 1804, administrația minelor din Săcărîmb, refuzînd cererea unor militari de a-i angaja la muncile miniere, însoțea acest refuz de următoarea motivare: „Deoarece un ostaș, pentru un șut de 7 ore, cere 24 de creițari, iar un subofițer 32 de creițari, administrația de aici socotește că nu poate să-i angajeze pe acești oameni; în primul rînd deoarece această plată ar spori cu încă o dată cheltuielile la transportul minereului, iar în al doilea rînd ar avea urmări rele pentru transportatorii de rînd, deoarece și aceștia ar pretinde aceeași plată, sau n-ar mai veni de loc la lucru”⁵⁸.

Dar indiferent de motivele pe care le invoca conducerea diferitelor mine în refuzul ei de a angaja pe ostași la muncile miniere, un lucru este clar, și anume că acest refuz nu este posibil decît atunci cînd există rezerve de forță de muncă pe piață. Acest lucru este reglementat de însăși legea cereerii și a ofertei. Date fiind aceste mărturii contemporane, socotim că nu se poate vorbi decît de o relativă criză de forță de muncă salariată în industria extractivă din Transilvania în a doua jumătate a secolului XVIII. Aceasta cu atît mai mult cu cît unele acte ale vremii vorbesc chiar de concedieri de muncitori. „Domnul administrator al minelor, Castellani — se plînge, la 18 iunie 1787, văduva de miner din Zlatna Eva Vesseli — primind poruncă, după cum se spune, de la forurile sale superioare, ca, din cauza stării decăzute a minei și din cauza vremii de foamete, să micșoreze numărul mare al lucrătorilor din Săcărîmb, i-a dat afară de la lucru și pe cei doi fii ai mei căsătoriți și stabiliți la Săcărîmb”⁵⁹. Fără îndoială că răscoala țaranilor din 1784, care nu a cruțat nici minele, ca și anii de foamete care au urmat, au produs perturbări și greutăți în exploatarea minelor, fapt care a avut ca urmare reducerea personalului acestor mine. Într-adevăr, în timp ce, după cum am văzut, „statul personal” al minei Săcărîmb din

⁵⁷ „In Nagyag bei 3 Schachten 12 Personen anzubringen Gelegenheit hätten, worbei nur dieses zu erwöhnen habe, dass dergleichen Personen nach beygelegter Erfährniss sich keiner anderen Subordination, als von welcher sie abhangen unterwerfen, folglich auch nach ihrer Gelegenheit zu arbeiten und unter den Berg Gesindel den Vorzug mit mehreren Freiheiten zu pretendiren pflegen, wodurch nicht mit Verhindernissen, sondern auch Excessen und Confusionen zu besorgen sind.” Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 5/1780.

⁵⁸ „Die Verwaltung glaubt, dahero dass, weilen das Militaire per 7 stündige Schicht 24 cr. verlangt, und für den Unterofficier 32 cr. fordert, diese Mannschaft nicht angenommen werden könnte; erstens schon darummen weilen dieser Lohn die Häsplkosten um alterum tantum erhöhet, und zweitens Üble folgen auf die gewöhnliche Haspler machet, weilen auch diese den nehmlichen Lohn verlangen, oder gar ausbleiben würden”. Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 61/1804.

⁵⁹ „Domino Montium curatore a Castellani, obtento ut refert a praepositis suis Altioribus Instantiis mandato, quatenus copiam laboratorum Szekeremiensium ob viliorum statum fodinae et tempus caristiae minueret, ego quoque duos filios in labore eodem habens Szekerembae uxoratos atque domiciliatos labore privavit”. Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 1360/1787.

anul 1782 înregistrează un număr de 884 de persoane, în anul 1787 numărul personalului scade la cifra de 636⁶⁰.

De altfel concedierile de muncitori minieri le întâlnim și mai de vreme. Astfel, într-un registru de plîngerii al minerilor din Baia Sprie din anul 1751, putem citi următoarele: „ Se întâmplă că cei care conduc minele (sau după cum li se spune în limba poporului, hutmanii), a căror sarcină este de a împărți și statornici în fiecare dimineață fiecărui muncitor munca sa, — din cauza mulțimii foarte mari a muncitorilor străini care vin din-afară — poruncesc la foarte mulți dintre muncitorii din oraș să părăsească galeriile minelor, pe motiv că din cauza numărului mare de muncitori nu poate să le dea și lor de lucru; în felul acesta — continuă raportul — în timpul unei luni sînt siliți să petreacă cîteva zile fără lucru și să cîștige abia doi sau trei florini, cu care abia își mai țin sufletul în ei”⁶¹. Este clar că avem de-a face și de data aceasta cu un caz în care oferta de forță de muncă depășește cererea și care duce la agravarea situației muncitorilor mineri.

În concluzie, rezumînd cele spuse, rezultă că în a doua jumătate a secolului XVIII și mai ales spre sfîrșitul acestui secol, asistăm la o consolidare a sectorului capitalist în industria extractivă din Transilvania, fapt care se reflectă și în contradicțiile tot mai ascutite care apar între muncitori și acționarii minelor⁶².

AL. NEAMȚU

⁶⁰ Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 296/1787.

⁶¹ „Accedit etiam quod praefectus fodinarum (vel ut vulgo vocitur Hutmanii), cui singulo mane cuique laboratorum laborem suum assignare ac demetiri de munere est, in tanta extra-neorum justiori nomine coluvie hominum affluentia per multos laboratorum, eosque oppidanos ab ipsis fodinae faucibus abscedere jubat, ex eo quod copia laboratorum causante, eis laborem assignare nequeat, talique tractu unius mensis dies aliquot sine labore transigere coacti, duorum trium florenorum stipendium lucratur, eoque modo afflictis vix aegre spiritum trahunt”. Arh. St. Cluj, fond. Baia Sprie, *Gravamina ... de anno 1751*, p. 40—41.

⁶² Cf. în acest sens: Al. Neamțu, *Condițiile de muncă și salarizare în industria extractivă din Transilvania în a doua jumătate a sec. XVIII*, în *Apulum*, III, p. 243—268; idem, *Frămîntări în vîndurile minerilor din Transilvania la începutul sec. XIX*, în *Studii și cercetări de istorie*, an. VIII, nr. 1—4, 1957, p. 119—142; idem, *Situația și lupta minerilor din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX*, în *AIIC*, tom. IV, 1961, p. 111—198; idem, *Contribuții documentare noi privitoare la lupta minerilor din Transilvania în sec. XVIII*, în *Studia*, Cluj, Fasc. 1, 1965, p. 33—38.

ANEXE

1.

1771 august, Săcărimb. Statul personal al minelor din Săcărimb pe luna august 1771.

Personal — Stand

Des sich mit Ende Augusti 1771 bey dem Kayserl. Königl. Gewerkschaftliche Nagy-ayer Bergbau wırcklich in Arbeith befundenen Individuorum als

	fl.	cr.	Persohnen
Bergschaffer nebst Pferdt Portion monatlich	50	—	1
Oberhuttmann wochentlich 5 fl.	20	—	1
Bergschreiber monatlich	12	—	1
Gruben Huttleuthe wochentlich 3 fl.	48	—	4
Transport — Huttmann	12	—	1
Zeug-kammer Huttmann	12	—	1
Ertz-Messer	12	—	1
Ertz-Hauer a 10 fl.	20	—	2
Puch-Steiger monatlich	12	—	1
Leuchter-jung wochentlich a 1 fl.	4	—	1
Proben-Stampfer	8	—	1
Priester	6	—	1
Bergwerks-Chirurgus	8	—	1
Schulmeister	2	—	1
Bergwercks Hayduck	15	—	1
Schlosser	8	—	1
Ältere Bergschmidte a 11 fl.	22	—	2
Jüngere Bergschmidte a 8 fl.	16	—	2
Wachter a 8 fl.	16	—	2
Geding Hauer	—	—	56
Schichten Hauer	—	—	114
Gruben Zimmerleüthe	—	—	54
Haspel-Knecht	—	—	15
Pumpen Zieher	—	—	12
Hundstösser worunter 30 standhaft	—	—	76
Anschläger—und Säuber jungen	—	—	54
Auskutten	—	—	11
Schlemmer Siebsetzer nebst Gehülffen	—	—	70
Waschwerke Personale nebst Klauber Kindern	—	—	317
Aufseher	—	—	12
Ochsen Knecht	—	—	3
Summa	—	—	809

Arh. St. Cluj, fond. M. T., doc. nr. 669/1771.

2.

1771, *august*, Băița. Statul personal al minei Băița

Entwurf

In was vor einer Zahl das bey dem K.K. Gewerksch. Boiczaer Bergbau angestellte Personale mit Ende Augusty 1771 bestanden seye

	Fl.	kr.	Personen
Bergschaffer nebst Pferd Portion	25	50	1
Erster Huttman per wochentliche 4 Fl.	16	—	1
Berg-Schreiber	5	—	1
Priester	6	—	1
Huttmann	13	—	1
Huttmann	12	—	1
Bergwerks-Uberreüter	10	30	1
Bergschmide	24	—	2
Klopfer	6	—	1
Gruben und Pocwerke-Hütter	2	—	1
Geding-Häuer	—	—	53
Schichten-Häuer	—	—	6
Gruben-und Tag-Zimmerleüthe	—	—	20
Häspier	—	—	21
Ausschläger	—	—	9
Sauber Jungen	—	—	20
Hund-Aufsteher	—	—	1
Erbstollner Hundstösser	—	—	44
Mittel Läufe Hundstösser	—	—	8
Schichten Hundstösser	—	—	10
Gäng-Pucher und Ertzscheyder	—	—	10
Alten Pochwerks-Personale	—	—	10
Neuen Pochwerks-Personale	—	—	33
S u m m a	—	—	256

Summarischer Lohnzettel

	Fl.	kr.	Fl.	kr.
Auf monatliche Besoldung	132	20		
Geding Häuern	414	22		
Schichten Häuern	22	15		
Gruben Zimmerleuth	81	27		
Tag Zimmermann	5	57		
Häspier	98	48		
Anschläger	28	21		
Sauber Jung	51	6		
Hundaufsteher	6	—		
Erbstollner Geding Hundstösser	232	14		
Mittl. Lauf Geding Hundstösser	43	12		
Schichten Hundstösser	32	24		

Anexa III continuare

	Fl.	kr.	Fl.	kr.
Gäng Pucher und Ertzscheider	35	40		
Erkaufte Requisiten	240	30		
Extra Kösten	370	53		
Alten Puchwerke Kösten	55	33		
Neuen Puchwerke Kösten	677	40	1/4	
S u m m a			2528	42 1/4

Arh. St. Cluj, fond. M.T., doc. nr. 11 și 17/1771.

LA MAIN-D' OEUVRE PAYÉE DANS L' INDUSTRIE EXTRACTIVE DE TRANSYLVANIE AU XVIIIe SIÈCLE

(Résumé)

Les informations documentaires nous présentent le processus de formation de la main-d'oeuvre libre en Transylvanie comme étant assez avancé dans la deuxième moitié du XVIIIe s. Malgré les conditions spécifiques qui frayaient le processus d'accumulation primitive du capital, les conséquences objectives de ce phénomène se produisent aussi dans la vie économique de cette province. Les données que les archives nous fournissent permettent de conclure que dans la deuxième moitié du XVIIIe s. et surtout vers la fin du siècle, il y avait en Transylvanie un nombre considérable de pauvres qui ne possédaient pas de moyens de production, obligés ainsi de vivre du travail salarié. Cette couche sociale devient de plus en plus considérable et commencera à s'affirmer en élément actif dans la lutte contre l'organisation féodale, en train de démembrement, ainsi que contre les nouvelles formes, capitalistes, d'exploitation. En considérant les principaux aspects du processus de paupérisation de la paysannerie, l'auteur essaye de présenter le problème de la formation de la main-d'oeuvre payée et son aire d'extension en Transylvanie au XVIIIe s. A cette fin l'auteur insiste sur quelques-unes des plus importantes exploitations minières de l'époque se trouvant sur les domaines de Hunedoara et de Zlatna (Săcărâmb, Băița etc.). C'est concluent que les mines de Săcărâmb seulement, avaient en 1782 800 ouvriers salariés. Sur le domaine de Zlatna l'on constat durant la même année plus de 2000 ouvriers salariés. L'analyse comparative des données fournies par les „Status Personalis” (*Personal-Stand*) des entreprises minières, nous mène à la conclusion que dans la seconde moitié du XVIIIe s. le travail salarié commence à dominer dans l'industrie extractive le travail des serfs. La tendance de généralisation des relations capitalistes devient toujours plus évidente dans cet important secteur économique.